

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ

Кафедра реставрації та експертизи творів мистецтва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

з науково-педагогічної роботи

Марина ТОКАР

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

для проведення та проходження

«Переддипломної практики»

рівень вищої освіти перший(бакалаврський)

перший(бакалаврський) / другий (магістерський) / третій (освітньо-науковий)

галузь знань В Культура, мистецтво та гуманітарні науки

спеціальність В4 Образотворче мистецтво та реставрація

спеціалізація В4.02 Реставрація

освітня програма Реставрація та експертиза творів мистецтва

факультет Образотворче мистецтво

Методичні рекомендації для проведення та проходження переддипломної практики для здобувачів вищої освіти 4 курсу першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності В4 Образотворче мистецтво та реставрація спеціалізації В4.02 Реставрація ОПП Реставрація та експертиза творів мистецтва

Розробник: _____
(підпис) _____ (ім'я та прізвище)

Методичні рекомендації розроблені кафедрою реставрації та експертизи творів мистецтва та затверджені протокол від «1» листопада 2025 року № 7

Завідувач кафедри _____
(підпис) _____ (ім'я та прізвище)

Гарант освітньої програми _____
(підпис) _____ (ім'я та прізвище)

Рецензенти:

Вікторія БОГДАНОВА-НАЙДЕНКО, докторка філософії, завідувачка кафедри ТІМ
ХДАДМ _____
(підпис)

Дарина СОКОЛОВА-БЕСЕДІНА, докторка філософії, художниця-реставраторка ХХМ
_____.
(підпис)

УЗГОДЖЕНО

Декан факультету ОМ _____
(підпис) _____ (ім'я та прізвище)

ЗАТВЕРДЖЕНО

Методичною радою ХДАДМ

Протокол від «25» листопада 2025 року № 25-05

ЗМІСТ

ВСТУП 4

1. ЗАВДАННЯ ПЕРЕДДИПЛОМНОЇ ПРАКТИКИ	4
2. КОМПЛЕКС НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	5
2.1. Візуальні дослідження	5
2.2. Дослідження в ультрафіолетовому (УФ) діапазоні	6
2.3. Дослідження в інфрачервоному (ІК) діапазоні	9
2.4. Рентгенівські дослідження	10
2.5. Мікроскопічні дослідження	11
2.7. Біологічні дослідження	15
3. ОФОРМЛЕННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО РОЗДІЛУ	18
4. ВИМОГИ ДО ЗВІТУ З ПРАКТИКИ	18
5. КОНТРОЛЬ І ОЦІНЮВАННЯ	20
6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	22

ВСТУП

Переддипломна практика є завершальним етапом фахової підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Реставрація та експертиза творів мистецтва». Вона спрямована на формування навичок самостійної професійної діяльності, поглиблення теоретичних знань та набуття практичного досвіду роботи з музейними, сакральними та приватними творами мистецтва.

Метою практики є виконання здобувачем повного комплексу досліджень та підготовчої роботи, необхідної для створення дослідницького розділу кваліфікаційної роботи бакалавра. Здобувач повинен проявити вміння застосовувати сучасні методи дослідження та аналізу, працювати з приладами, розуміти фізичні та хімічні властивості матеріалів й науковою літературою, а також оформляти результати досліджень відповідно до професійних стандартів.

1. ЗАВДАННЯ ПЕРЕДДИПЛОМНОЇ ПРАКТИКИ

Здобувач має:

- обрати та узгодити з керівником об'єкт реставрації;
 - зібрати історико-мистецтвознавчі відомості щодо твору;
 - виконати повний комплекс наукових та технологічних досліджень;
 - проаналізувати стан збереженості об'єкта;
 - визначити причини та характер руйнувань;
 - підготувати попередню концепцію реставраційного втручання;
 - оформити дослідницький розділ майбутньої кваліфікаційної роботи.
-

2. КОМПЛЕКС НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведення комплексу наукових досліджень є основою професійної реставраційної практики. Жодне втручання у твір мистецтва не може здійснюватися без попередньої діагностики, оскільки саме дослідження дозволяють виявити приховані шари, невидимі пошкодження, авторські техніки, вторинні записи, зміни структури матеріалів і навіть історію побутування пам'ятки. У сучасній реставрації дослідження вважаються не допоміжним етапом, а **повноцінною науковою частиною**, що визначає якість та етичність реставраційного процесу.

Нижче наведено розширений опис кожного виду досліджень із зазначенням їхнього значення та характерних прикладів, що демонструють їхню важливість.

2.1. Візуальні дослідження

Це перший і один із ключових етапів вивчення об'єкта. Реставратор здійснює огляд твору при різному освітленні, аналізує композицію, стилістичні особливості, виявляє механічні пошкодження, деформації, потемніння лаку, місця лущення, старі реставраційні втручання.

Навіщо це робиться?

- дозволяє визначити загальний характер руйнувань;
- дає початкове розуміння авторської техніки;
- формує гіпотези щодо подальших інструментальних досліджень.

Цікавий факт: У багатьох музейних творах за допомогою візуального аналізу було виявлено фрагменти, написані іншим автором, або фальсифікації XIX–XX ст., створені «під старовину».

2.2. Дослідження в ультрафіолетовому (УФ) діапазоні

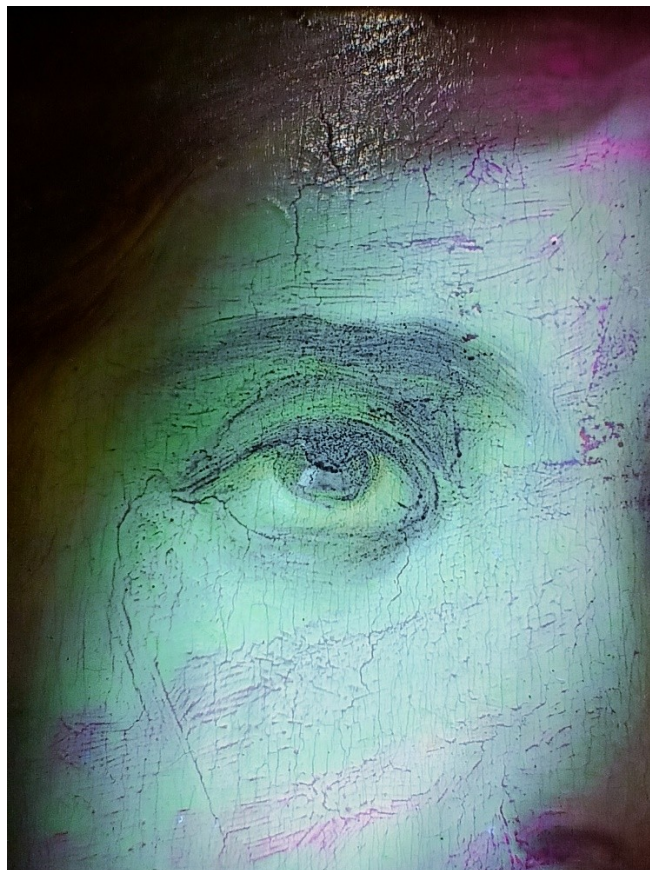
Ультрафіолет дозволяє побачити флуоресценцію лаків і фарбових шарів, що відкриває реставратору інформацію про вторинні записи, втручання та зони тонування, невидимі при нормальному світлі.

Навіщо це робиться?

- допомагає визначити ступінь потемніння лаку;
- виявляє реставраційні підфарбовування та ретуші;
- дозволяє виокремити авторські та пізні нашарування.

Дослідження в Ультрафіолетовому діапазоні довжин хвиль може бути проведено при допомозі як стаціонарних так і пересувних джерел випромінювання головне, щоб показники випромінювання були близькими до 365 nm

Цікавий факт: Багато ікон XIX ст. містять пізні «побутові» записи маслом поверх оригінального темперного шару. УФ-дослідження дозволяє миттєво їх ідентифікувати.

2.3. Дослідження в інфрачервоному (ІК) діапазоні

Інфрачервона рефлектографія дозволяє «просвічувати» верхні шари живопису та виявляти авторське підмалювання, зміни композиції (пентіменто), а також приховані деталі.

Навіщо це робиться?

- відкриває попередні етапи роботи художника;
- дозволяє визначити автентичність твору;
- допомагає виявити підробки або пізні дописування.

Цікавий факт: За допомогою ІК-аналізу було встановлено, що деякі портрети відомих художників мають під собою інші композиції — часто це були полотна, використані двічі.

2.4. Рентгенівські дослідження

Рентген показує структуру основи, каркас, конструктивні елементи, глибокі тріщини, пошкодження та внутрішні нашарування фарб.

Навіщо це робиться?

- дозволяє побачити приховані реставрації столітньої давності;
- виявляє авторські зміни композиції;
- допомагає оцінити стійкість конструкції.

Цікавий факт: Під час рентгенографії одного з відомих портретів Рембрандта було знайдено друге зображення під основним — художник часто використовував полотна повторно.

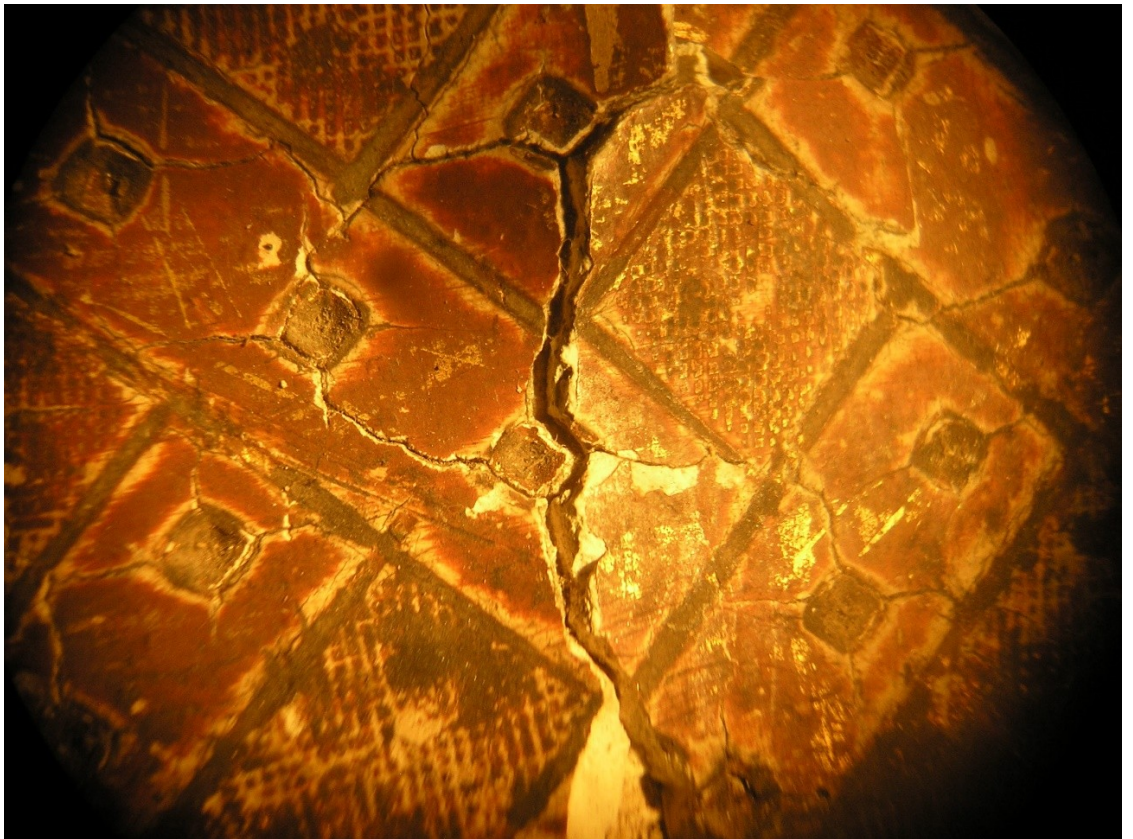
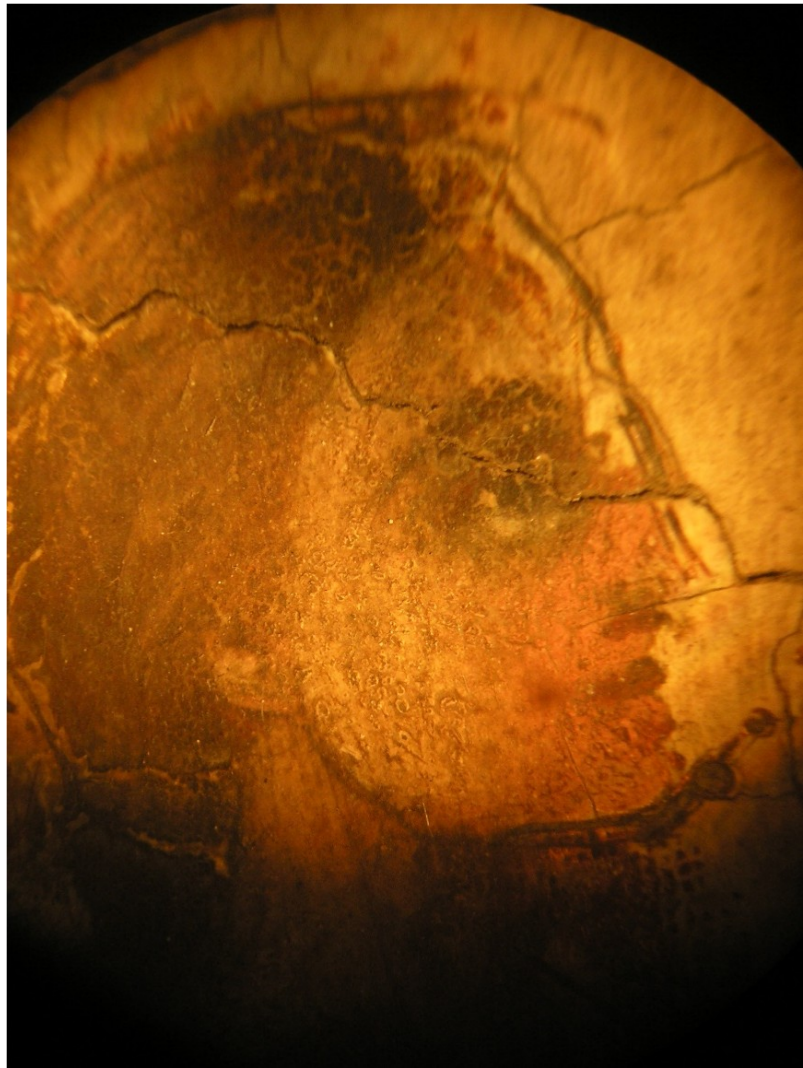
2.5. Мікроскопічні дослідження

Передбачають збільшення поверхні твору у десятки або сотні разів, що дає можливість дослідити структуру фарбового шару, характер лущення, наявність пилу, кіптяви, кристалізації лаку тощо.

Навіщо це робиться?

- допомагає обрати безпечний тип очищення;
- визначає тип руйнування (структурне, поверхнєве, локальне);
- виявляє ознаки попереднього некваліфікованого втручання.

Цікавий факт: Під мікроскопом на багатьох іконах видно сліди інструментів, якими майстри створювали ґрунт, малюнок, зображення, чи знайти особисті технічні або технологічні прийоми — це навіть інколи дозволяє атрибутувати школу або майстерню.

2.6. Мікрохімічні аналізи

Дослідження хімічного складу пігментів, ґрунтів, лаків і зв'язувальних речовин.

Навіщо це робиться?

- дозволяє визначити автентичні матеріали та епоху твору;
- допомагає встановити сумісність реставраційних матеріалів;
- попереджає хімічні конфлікти під час реставрації.

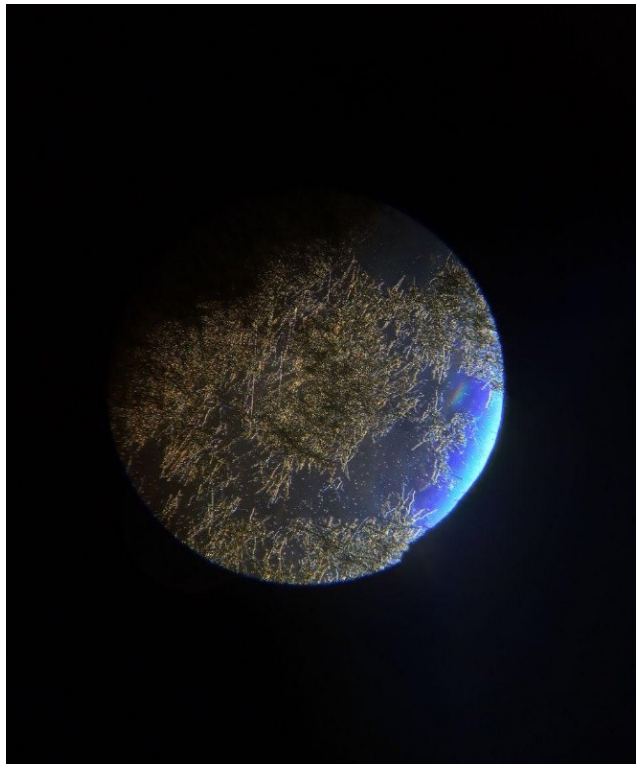
Цікавий факт: Пігмент «свинцеві білила» має характерну реакцію на кислоту й температуру — цю особливість досі використовують для ідентифікації оригінального шару.

2.7. Біологічні дослідження

Мета — виявити грибки, бактерії, личинки комах і сліди їх діяльності.

Навіщо це робиться?

- дає можливість визначити тип біологічного ураження;
- допомагає обрати конкретний тип біоцидної обробки;
- попереджає подальшу руйнацію твору.

Цікавий факт: Деякі гриби, що виникають на полотні, мають кольорові спороносні колонії — вони можуть імітувати пігмент і бути непомітними без лабораторного аналізу.

Узагальнення: Комплекс наукових досліджень не лише розкриває структуру та історію твору, але й дозволяє реставратору прийняти **науково обґрунтоване рішення**, обрати безпечні методики та забезпечити збереження автентичності пам'ятки.

3. ОФОРМЛЕННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО РОЗДІЛУ

У процесі переддипломної практики здобувач оформлює аналітичний та дослідницький блок, який стане складовою кваліфікаційної роботи.

Дослідницький розділ має включати:

- історичну довідку про твір;
- мистецтвознавчий огляд (за потреби);
- опис техніки та технології виконання;
- характеристику матеріалів;
- аналіз стану збереженості;
- результати УФ, ІК, рентгенівських та мікроскопічних досліджень;
- опис результатів мікрохімічних та біологічних аналізів;
- визначення причин руйнувань;
- попередні висновки щодо реставраційної методики.

Усі дослідження повинні супроводжуватися якісними фотографіями, схемами, таблицями й рекомендаціями наукового керівника.

4. ВИМОГИ ДО ЗВІТУ З ПРАКТИКИ

Звіт з переддипломної практики повинен містити:

1. Титульний аркуш.
2. Завдання на практику.

3. Характеристику бази практики.

4. Опис проведених досліджень.

5. Ілюстративний матеріал.

6. Попередній план реставраційних робіт.

7. Список використаних джерел.

Форма № Н-7.02

Місце кутового штамп
виписку з актів виконання роботи

КЕРІВНИКУ
ОКЗ Харківське художнє училище
Костянтину САВЧЕНКО.

Студенти кафедри реставрації та експертизи

1.Брихарова Анастасія Ігорівна
2.Давидюк Євген Олександрович
3.Дорожкіна Ірина Юрійівна
4.Задоя Катерина Сергіївна
5.Мухіна Аліта Вадимівна

НАПРАВЛЕННЯ НА ПРАКТИКУ

(є підставою для зарахування на практику)

Згідно з договором від „ 05 ” 09 20 15 року № 2/15,
який укладено з Вашим закладом Академією дизайну і мистецтв
(повне найменування підприємства, організації, установи)
направляємо на практику студентів 1 курсу магістратури, які навчаються за
спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»

Назва практики педагогічна

Строки практики з „15” березня 20 21 року
по „03” квітня 20 21 року

Керівник практики від кафедри Реставрації та експертизи творів мистецтва
доцент Долуда Анатолій Олександрович
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

ПРИЗВИЩА СТУДЕНТІВ

1.Брихарова Анастасія Ігорівна
2.Давидюк Євген Олександрович
3.Дорожкіна Ірина Юрійівна
4.Задоя Катерина Сергіївна
5.Мухіна Аліта Вадимівна

прибули на місце практики ОКЗ Харківське художнє училище

Печатка
підприємства, організації, установи „ ” 20 року

(підпис) (посада, прізвище та ініціали відповідної особи)

Вибув з підприємства, організації, установи

Печатка
Підприємства, організації, установи “ ” 20 року

(підпис) (посада, прізвище та ініціали відповідної особи)

Зав. кафедрою РЕТМ

Анатолій ДОЛУДА

М.П. Керівник виробничої практики ХДАДМ
(підпис)

Анатолій ДОЛУДА
(прізвище та ініціал)

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ
ОБРАЗОТВОРЧИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ЩОДЕННИК ПРАКТИКИ

реставраційна
(вид і назва практики)

Здобувача (ки) _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Кафедра, циклова комісія РЕТМ

Освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавр

ОПШ Реставрація та експертиза творів мистецтв

Спеціальність 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»

(назва)
2 курс, група _____

ХДАДМ – 2024

Відгук і оцінка роботи здобувача (ки) на практиці

Під час проходження реставраційної практики студентка ваше ПІБ, у період з 27.05.2024р. до 15.06.2024 р. ознайомилась з фаховими літературними джерелами, реставраційною документацією кафедри РЕТМ та методичними посібниками науково-педагогічних працівників. Взяла участь у оформленні реставраційної документації. Провела аналіз, та візуальні дослідження твору, який потребував реставраційних заходів. Самостійно розробила план реставраційних заходів для обраного об'єкту.

Під час проходження реставраційної практики студентка ваше ПІБ проявила високий рівень дисципліни та відповідальності. Вона успішно викопала поставлені перед нею задачі, демонструючи гарне володіння матеріалом з дисципліни.

На підставі успішного проходження реставраційної практики студентка ваше ПІБ заслуговує високої оцінки.

Керівник практики від вищого навчального закладу

АНТОНЕНКОВА Н.О.

(прізвище та ініціали)

Печатка

« 15 » червня 2024 р.

Здобувач (ка) _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

прибув на підприємство, в організацію, установу.

Печатка

підприємства, організації, установи

Викладач АНТОНЕНКОВА Н.О. (підпис)
(посада, прізвище та ініціали відповідальної особи)

Вибув з підприємства, організації, установи.

Печатка

підприємства, організації, установи

Викладач АНТОНЕНКОВА Н.О. (підпис)
(посада, прізвище та ініціали відповідальної особи)

КАЛЕНДАРНИЙ ГРАФІК ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ

№ з/п	Назви робіт	Тижні проходження практики (год)				Відмітки про виконання
		1	2	3	4	
1	2	3	4	5	6	7
1	Збір матеріалів, опрацювання фахової літератури	30				
2	Розробка планів реставраційних заходів		30			
3	Оформлення реставраційної документації			30		
4	Складання звіту			2		

Графік проходження практики затверджено:
Керівники практики від вищого навчального закладу:

АНТОНЕНКОВА Н.О. (підпис)
(прізвище та ініціали)

Звіт про проходження реставраційної практики

Дата складання звіту _____

Оцінка:
за національною шкалою _____
(літерами)

кількість балів _____
(цифрами і літерами)

Керівник практики від вищого навчального закладу

АНТОНЕНКОВА Н.О. (підпис)
(прізвище та ініціали)

Звіт прийнято на засіданні кафедри РЕТМ: протокол № 8 від 15.06.2024 р.

Зав. кафедри РЕТМ ШУЛКА В.В.

5. КОНТРОЛЬ І ОЦІНЮВАННЯ

Контроль проходить у формі:

- щотижневих консультацій з керівником;
- переглядів етапів роботи;
- захисту звіту на кафедрі;
- допуску до виконання кваліфікаційної роботи.

Оцінювання здійснюється за такими критеріями:

- повнота проведених досліджень;
 - якість оформлення матеріалу;
 - уміння здобувача аргументувати наукові висновки;
 - дотримання термінів та методичних вимог.
-

6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Монографії, книги, методичні видання

1. Антонович Є. *Мистецтвознавчі методи аналізу творів мистецтва*. Київ: Либідь, 2011. 240 с.
2. Бідзіля В. О. *Біоциди в реставраційній практиці*. Київ: Національний науково-дослідний центр України, 2003. 64 с.
3. Даниленко В. *Діагностика та аналіз культурних цінностей*. Київ: Наукова думка, 2014. 312 с.
4. Дерев'янка А. Ю. *Методичні рекомендації з реставрації темперного живопису*. Харків: ХДАДМ, 2016.
5. Жердзіцький В. *Живопис: техніка та технологія*. Харків: Колорит, 2006. 327 с.
6. Кифішин Є. *Основи техніки та технології живопису*. Київ: Либідь, 2010. 256 с.
7. Лоханько В. Є. *Художні матеріали і техніка живопису*. Харків: Мистецтво, 1938. 187 с.
8. Лоханько Ф. П., Флорова Т. І. *Художні матеріали: техніка живопису*. Київ: Держ. видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1960. 142 с.
9. Проблеми збереження, консервації і реставрації музейних пам'яток історії та культури: спецвипуск / Кол. авторів; кер. Т. О. Кондратюк. Київ: ІПК ПК, 1998. 172 с.
10. Руденко С. І. *Основи реставрації творів живопису*. Львів: Львівська нац. академія мистецтв, 2015. 148 с.
11. Скоп Л. *Українське церковне малярство у Галичині: техніка та технологія XV–XVIII ст.* Львів: Коло, 2013. 192 с.
12. Сланський Б. *Техніка живопису та реставрації*. Київ: Мистецтво, 2009. 304 с.

Антоненкова Н. О.

13. Антоненкова Н. О. Реставрація творів мистецтва з наслідками некваліфікованого зміцнення (на прикладі ікони). *Матеріали науково-практичної конференції «Збереження культурної спадщини»*, Луцьк, 31 жовтня 2024 р.
14. Антоненкова Н. О. Методичні матеріали з дисципліни «Основи реставрації творів живопису»: навч.-метод. комплекс. Харків: ХДАДМ, 2021.
15. Антоненкова Н. О. Особливості технології та збереження іконописних творів XIX ст. *Вісник ХДАДМ*, 2019.

Дерев'янка А. Ю.

16. Дерев'янка А. Ю. Технологічні особливості втручань у реставрації олійного живопису. *Вісник ХДАДМ*, 2020.
17. Дерев'янка А. Ю. Реставрація ікони Божої Матері Почаївської XIX ст.: досвід реставраційної майстерні ХДАДМ. *Збірник наукових праць ХДАДМ*, 2022.

Герій О. О., Рибалко С. Б.

18. Герій О. О., Рибалко С. Б. Реставраційна документація як інформаційне джерело. *Матеріали конференції ХДАДМ «Мистецтво в Україні»*, 2020.
19. Герій О. О. Дослідження технологічних особливостей живопису XX ст. *Вісник ХДАДМ*, 2021.

Рибалко С. Б.

20. Рибалко С. Б. Лакофарбові матеріали середини XX ст.: проблеми старіння та реставрації. *Вісник ХДАДМ*, 2018.

- 21.Рибалко С. Б. Методи виявлення вторинних записів на олійному живопису. *Матеріали наук.-практ. семінару Харківського художнього музею, 2022.*

Соколова-Беседіна Д. К.

- 22.Соколова-Беседіна Д. К. Особливості реставрації темперного живопису сакральних творів з колекції ХХМ. *Матеріали музеєзнавчих читань Харківського художнього музею, 2021.*
- 23.Соколова-Беседіна Д. К. Біологічні пошкодження живописних творів та їх усунення: музейна практика. *Вісник ХДАДМ, 2023.*
- 24.Соколова-Беседіна Д. К. Діагностика та консерваційні підходи у реставрації ікон ХІХ ст. *Каталог реставраційних проєктів Харківського художнього музею, 2022.*

Шуліка В.

- 25.Шуліка В. Іконописна техніка Слобожанщини: традиція та технологія. *Каталог ХДАДМ, 2019.*